

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Управління у справах молоді та спорту Рівненської облдержадміністрації
Інститут мистецтв
Кафедра духових та ударних інструментів РДГУ**

**ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ДУХОВОЇ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ТА ЗАРУБІЖЖЯ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

**м. Рівне
2016**

УДК 788 : 008(063)

ББК 85.315.7

I – 90

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 19865-9665 Р

Друкується за ухвалою Вченої ради Рівненського державного
гуманітарного університету (протокол № 3 від 25 березня 2016 р.)

Редакційна колегія:

Постоловський Р.М., Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Академії соціальних і педагогічних наук, кандидат історичних наук, професор, ректор РДГУ, **голова редакційної колегії;**

Павелків Р.В., Заслужений працівник освіти України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор психологічних наук, професор, перший проректор РДГУ, **заступник голови редакційної колегії;**

Ліпський В.В., начальник Управління у справах молоді та спорту Рівненської облдержадміністрації, **заступник голови редакційної колегії;**

Шевчук С.І., Заслужений працівник культури України, кандидат філологічних наук, доцент, директор Інституту мистецтв РДГУ, **заступник голови редакційної колегії;**

Цюлюпа С.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, **відповідальний секретар;**

Апатський В.М., доктор мистецтвознавства, професор;

Посвалюк В.Т., доктор мистецтвознавства, професор;

Нічков Б.В., доктор мистецтвознавства, професор;

Круль П.Ф., доктор мистецтвознавства, професор;

Супрун-Яремко Н.О., доктор мистецтвознавства, професор;

Богданов В.О., доктор мистецтвознавства, професор;

Карп'як А.Я., доктор мистецтвознавства, професор;

Качмарчик В.П., доктор мистецтвознавства, професор;

Вербець В.В., доктор педагогічних наук, професор;

Сверлюк Я.В., доктор педагогічних наук, професор;

Вовк Р.А., кандидат мистецтвознавства, професор;

Гишка І.С., кандидат мистецтвознавства, доцент.

Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. Збірник наукових праць. Випуск 8 / Упорядник С.Д.Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2016. – 188 с.

ISBN 978-966-416-434-1

У збірнику містяться результати наукових досліджень у жанрі духової музики, поєднані різні підходи дослідників до розкриття питань з історії виконавства на духових інструментах, створення духових оркестрів та перспективи їх розвитку, а також з методики викладання гри на музичних інструментах.

Подана проблематика, наукові статті містять корисну інформацію для викладачів, студентів, магістрантів, аспірантів та докторантів мистецьких вищих навчальних закладів і широкого кола шанувальників жанру духової музики.

УДК 788 : 008 (063)

ББК 85.315.7

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори статей.

Погляди авторів можуть не збігатися з позицією редакційної колегії.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016

© Кафедра духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ, 2016

© Видавництво "Волинські обереги", 2016

ISBN 978-966-416-434-1

З М І С Т

Апатский В.Н. Алин Власенко – музыкант, дирижер многогранной одаренности.....	5
Карпьяк А.Я. Жанр флейти у творчості австрійських та італійських композиторів – сучасників В.А. Моцарта.....	8
Качмарчик В.П. Форбея і перманентне дихання у мистецтві давньогрецьких авлетистів.....	14
Богданов В.А. Ф.С.Прохачев (1905-1949) – незаслуженно забытый украинский мастер игры на флейте	17
Сверлюк Я.В. Особливості комунікативної взаємодії в оркестровому колективі.....	24
Посвалюк В.Т. Труба в епоху бароко	28
Круль П.Ф. Процес професійного становлення студента-митця.....	34
Цюлюпа С.Д. Наукові здобутки – кандидатські та докторські дисертації духовиків України ХХ – поч. ХХІ ст.	37
Громченко В.В. Синтез мистецтв як жанровий критерій інструментального соло (на прикладі творів для духових інструментів).....	55
Марценюк Г.П. Витоки і розвиток українського тромбонного мистецтва в контексті міжнаціональних творчих зв'язків.....	60
Гишка І.С. Звук як візитна карта інструмента, основний визначник його розвитку, ролі і місця в соціально-культурній сфері різних епох.....	65
Вакалюк П.В. Новаторство напрямків діяльності Миколи Бердієва в контексті трубного мистецтва України.....	71
Палаженко О.П. Формування художньо-виконавської техніки студентів-духовиків у процесі навчання гри на духових інструментах	76
Плохотнюк О.С., Маліченко Н.Є. Творчість В.Квітки в контексті функціонування народного самодіяльного дівочого духового оркестру "Роксолана".....	80
Кушнір А.Я. Постаць Андреаса Нігофа у становленні Київської флейтової школи.....	88
Олійник Д.Б. Формування та промислове виробництво чотирирядних ксилофонів у другій половині ХІХ – ХХ ст.	92
Старко В.Г. Значення творчості А. Вівальді у репертуарі фаготиста	97
Гайдабура О.Д. Жизненный и творческий путь Заслуженного артиста БССР, трубача международного класса Эдди Рознера	103
Терлецький М.М. Інструментальне та нотне забезпечення вітчизняних духових оркестрів в їх історичному розвитку.....	107

Куслін О.В., Пермяков І.І. Моторика – шляхи її вдосконалення	111
Пермяков И. И. Роль, значение и методы совершенствование ансамблевых навыков в группах оркестра	116
Сіончук О.В. Музичне мислення як основа художньо-виконавської майстерності музиканта-духовика	126
Турчинский Б.Р. Натан Бирман. Трубы волшебный звук раздался (очерк)	130
Палійчук І.С. Композиторська творчість для труби М. Бердієва в контексті українського духового мистецтва другої половини ХХ століття	141
Казарцева Т.С. Метод творчих проєктів як чинник самореалізації у майбутній музично-педагогічній діяльності студентів музичного училища	147
Пастушок Т.В. Основні шляхи розвитку саксофонової школи в Україні	152
Димченко С.С., Смик Л.Ю. Подолання типових недоліків під час підготовки студентів класу диригування кафедри духових та ударних інструментів	156
Кушнір Я.В. Євген Романович Носирєв: виконавець, педагог, науковець	160
Турковський В.А. Шляхи та ефективні способи розвитку музично-творчих здібностей студентів училищ культури на заняттях духового оркестру	163
Сенюк Н.Є. Методичні основи формування музично-виконавських умінь учнів-духовиків в умовах позашкільної спеціалізованої освіти	167
Мельник О.Ю., Косенко С.В., Гайошко О.Б. Профілактика професійних захворювань порожнини рота у музикантів-виконавців на духових інструментах	171
Шевчук М.М. Технологія розвитку емоційної культури школярів на заняттях духового оркестру	176
Відомості про авторів	179
Презентація новітніх, фахових навчально-методичних видань	181

10. Завадецька І. С. Український концерт для мідних духових інструментів (передумови виникнення та шляхи розвитку жанру) // Науковий вісник. – Вип. 47., кн. 11. – Виконавське музикознавство. – К., 2005. – С. 237-245.
11. Мочурад Б. І. Концерт для труби в аспекті жанрово-стильової еволюції : дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. : 17.00.03 / Б. І. Мочурад. – Львів, 2005. – 185 с.
12. Ой, не цвети буйным цветом : украинская народная песня / авт. обраб. Н. Бердыев. Хрестоматия для трубы [Ноты] : пьесы, ансамбли, этюды : 1-2 классы ДМШ / сост., авт. перелож. Ю. А. Усов, авт. перелож. Г. Орвид, авт. перелож. М. Табаков, авт. перелож. А. Чаканов. – Клавир. – Москва : Музыка, 1980. – С. 78-80.
13. Палійчук І. С. Український концерт для мідних духових інструментів (1950-2000) : формування, усталення, модифікації жанру : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства : спец.17.00.03 – "Музичне мистецтво" / Ірина Степанівна Палійчук. – Київ, 2007. – 227 с.
14. Посвалюк В. Т. Київська школа виконавства на трубі : історичні та методичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. : 17. 00. 03 – Музичне мистецтво / В. Т. Посвалюк. – Київ, 2001. – 22 с.
15. Посвалюк В. Портрет майстра : Професор М. В. Бердиев – виконавець, композитор, педагог = [Портрет мастера : Профессор Н. В. Бердыев – исполнитель, композитор, педагог] / Валерій Посвалюк // Всеукраїнський брасс-бюлетень. – 2001. – № 8. – С. 2-4.
16. Посвалюк В. Т. Этюды для трубы Н. Бердыева : жанровая стилистика и дидактические задачи. / В. Т. Посвалюк // Южно-российский музыкальный альманах. – 2015. – № 3 (20). – С. 45-52.
17. Севрук М. 100 лет со дня рождения выдающегося военного дирижера – Маркус Эмиля Иосифовича / Михаил Севрук. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forumklassika.ru/archive/index.php/t-63220.html>.
18. Сергей Остапенко: "Такая музыка звучит у нас в судьбе!" / Сергей Остапенко. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.partita.ru/articles/ostapenko>
19. Цюлюпа С. Д. Еволюція духового інструментально-оркестрового музичного мистецтва / С. Д. Цюлюпа // Нова пед. думка : наук.-метод. журн. – 2011. – № 4. – С. 168-172.
20. Чумов Л. Е. Очерки о трубе и трубах в России / Л. Е. Чумов. – М. : РИО МК, 2004. – 100 с.
21. Чуприна О.М. В.Бердиев – фундатор української школи гри на трубі. Етапи життєвого та творчого шляху / О. Чуприна // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності [Текст] : альманах : Зб. наук. праць / Відп. ред. : М. М. Бровко, О. Г. Шутов ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К. : Видав. центр КНЛУ, 1997. – Вип.17. – 2006. – С.189-193.

УДК 788 – 057.16

*Палаженко О. П.,
м. Рівне*

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКОЇ ТЕХНІКИ СТУДЕНТІВ-ДУХОВИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ

***Анотація.** У статті розглядаються сучасні тенденції початкової музичної освіти. Характеризуються особливості музично-виконавської підготовки в процесі навчання гри на духових інструментах, розглядаються можливості її інтенсифікації. Аналізуються теоретико-методичні засади формування художньо-виконавської техніки і музично-образного мислення учнів у музично-виконавській діяльності.*

***Ключові слова:** початкова музична освіта, музично-виконавська підготовка, художньо-виконавська техніка, музично-образне мислення.*

***Annotation.** This article is devoted to describing of modern tendencies in the way of primary music education. The aim of the article is to analyze the theoretical and methodological basis for the formation of artistic and performing technique and musical creative thinking of students in their music performance activities. Features of the musical*

performance preparations are characterized in the process of playing the wind instruments, possibilities of its intensification are examined.

The article focuses on the theoretical and practical researches in this way and the development students' musical creative thinking.

Keywords: *primary music education, music performance preparation, artistic and performance technique, music and creative thinking.*

Музичне виконання належить до активних творчих процесів, в основі яких знаходиться складна психофізіологічна діяльність музиканта. Як художнє явище воно поряд з відтворенням авторського тексту передбачає створення високохудожньої інтерпретації на основі композиторського задуму та майстерне донесення його до слухача. В триєдиній цілісності цього специфічного творчого акту створюється ідейно-образна інтерпретація, технічна реалізація та сприйняття музичного твору. Не уявляючи виконавського образу, учні лише репродукують нотний запис, в такому разі творчі процеси музичної інтерпретації виявляються спрощеними, що призводить до механічно-статичного виконання. Відповідно інтерпретація музики потребує оцінного та смислового ставлення в єдності технічного (раціонального) і музично-образного (емоційного) рівнів її пізнання.

Складність музично-виконавської діяльності полягає в тому, що музикант в процесі гри повинен координувати цілий ряд психофізіологічних дій та властивостей: слух, зір, пам'ять, рух, музично-естетичні уявлення та вольові зусилля. Саме ця різноманітність психофізіологічних дій, виконуваних музикантом в процесі гри, і визначає складність музично-виконавської техніки.

Треба також враховувати й той факт, що творчість багатьох сучасних композиторів вимагає від музикантів володіння на високому рівні новітніми виконавськими засобами виразності, які передбачають яскраву художню сторону виконавського процесу. Разом із новими, нетрадиційними прийомами та ефектами, що мають докорінно інший технологічний процес виконання, народжуються й нові різновиди традиційних виражальних засобів – штрихів, динаміки, тембру, артикуляції, мелізмів тощо. Передумовою для цього виступає особлива ідейно-художня образність, художній зміст твору, який композитор передає в музиці [3, 18].

Актуальність піднятої нами теми знаходиться у площині художньо-естетичних питань сучасної музичної культури, оскільки перетворення навколишнього світу призводить до появи музики зі складним ідейно-образним змістом. Закономірним є процес оновлення традиційної системи музичної виразності. Відтак свідоме заглиблення у художню образність музики та найвиразніше відтворення сутності композиторського задуму є невичерпною стимулюючою силою до оновлення арсеналу виконавських засобів виразності [3, 19].

На застосуванні комплексного методу у музичному навчанні та вихованні учнів наголошували Н.Дьяченко, І.Котляревський та Ю.Полянський. Увага науковців зосереджувалась на взаємозв'язку виховання музичного мислення та формування практичних навичок, накопиченні музичної інформації, її осмисленні та вільному оперуванні, розвитку потреб самовираження у активній творчій діяльності. Ці навчальні завдання зафіксовані у АМД (алгоритмізована модель дисципліни) та сприяють поетапності процесу, міцному закріпленню знань та контролю за рівнем їх засвоєння. Актуальність запропонованих дослідниками теоретичних висновків і методичних рекомендацій не зменшилась і набуває нового звучання в сучасних умовах стосовно підготовки учнів у процесі навчання гри на духових музичних інструментах.

Про першооснову художнього образу в музичному творі яскраво говорить відомий чеський музикознавець Ц.Когоутек: "Гідність твору перевіряється не за хитромудрістю конструкції (хоча раціональний елемент, безумовно, дуже важливий), а, перш за все, за образом, що сприймається, за музично-ідейним, емоційним змістом" [4, 184]. Говорячи про систему виконавських засобів виразності (у широкому розумінні – виконавську техніку), Г.Нейгауз дає їй характеристику, як "...техніці, адекватній силі, висоті та ясності усвідомлюваного духовного образу" [5, 60].

Не викликає сумніву той факт, що розвиток виконавської майстерності музиканта-духовика пов'язаний насамперед з удосконаленням процесу початкового етапу навчання.

Саме на цьому етапі закладаються основи подальших успіхів або невдач учнів. Від того як, у якій послідовності, за якою науково-теоретичною базою і методикою здійснюється розвиток умінь, навичок та ігрових рухів у виконавському, зокрема, губному апараті музиканта-духовика, багато в чому залежить якість його виконавської техніки, а також загальний рівень музичного розвитку.

Перспективними виконавськими навичками можна вважати лише такі, які вироблені на основі знань психофізіології, психології, анатомії людини, з урахуванням закономірностей функціонування центральних механізмів управління поведінкою людини, його пристосувальної діяльності (в нашому випадку – пристосувальної діяльності з музичним інструментом).

Значне місце у розвитку перспективних навичок займає знання акустики духових інструментів, оскільки закономірності звукоутворення диктують свої специфічні вимоги до управління звучанням інструмента, з урахуванням яких здійснюється організація компонентів губного апарату, виконавського дихання і рухового апарату в системі виконавського процесу.

Таким чином, процес звукоутворення на духових інструментах можна уявити собі у вигляді декількох взаємопов'язаних ланок єдиного ланцюга: *нотний знак, уявлення про звук, м'язово-рухова установка, виконавські рухи, реальне звучання та слуховий аналіз* [6], які є основою психофізіологічного процесу формування музично-виконавської діяльності музикантів-духовиків у процесі навчання гри на духових інструментах [3,19].

Разом з тим сучасна підготовка учнів-духовиків спирається вже на початковому етапі навчання на один із провідних принципів музичної педагогіки – "принцип єдності технічного розвитку і художнього мислення при провідній ролі останнього". Цей принцип трактують як підпорядкування інструментальної техніки музично-образним завданням виконавства, оскільки вона дозволяє виділяти із загального контексту музичного твору окремі його складові і досягати їх досконалості як з позиції технології (вироблення рухових навичок і різного роду рухових координацій), так і з позиції художньої виразності [7, 25].

Але на практиці застосування цього принципу, особливо на перших етапах навчання, найчастіше обмежується так званим "координаційно-технічним дисбалансом", тобто педагоги "закривають очі" на художню сторону виконавства і вирішують суто технологічні проблеми музиканта-духовика.

У музикознавчій літературі музично-образне мислення характеризується умінням виконавця відтворювати і передавати особливості нотного тексту (мелодії, фактури, гармонії, тембру, інтонації, метроритмічних закономірностей та ін.). Але вчені підкреслюють, що воно завжди пов'язане з творчою діяльністю виконавця і передбачає принципово нове ставлення до змісту музичного твору.

Слід також зазначити, що музично-образне мислення учнів формується за такими особистісними якостями, як характер, воля, темперамент, уява, фантазія, натхнення, інтуїція, щирість, любов, внутрішня зосередженість тощо. Тому в центрі уваги педагога і всього навчального процесу повинен знаходитись учень, що виконує музику, а не музичний твір сам по собі [1, 267].

Аналіз чинників, які сприяють формуванню музично-образного мислення студентів у процесі навчання гри на духових музичних інструментах, дозволив виділити наступні: "заглядання наперед", "енергія руху" і "музичне дихання" (не плутати з виконавським диханням). Наприклад "заглядання наперед" є так званою здатністю внутрішнього слуху та зору студента передбачати в процесі гри розвиток музичної думки.

Енергія руху – це безперервний, постійно діючий звуковий потік, наповнений енергією виконавського видиху. Енергія руху дозволяє виконавцю здійснювати зв'язок звуків не тільки всередині музичної фрази, але й досягати цілісності за рахунок об'єднання фраз в більш масштабні побудови і частини форми.

Продумане музичне дихання сприяє розвитку і оформленню фрази з висхідною енергією руху до її кульмінації ("вдих") і подальшою розрядкою ("видих"). Музичне дихання допомагає зняти зовнішні ознаки метро-ритмічних закономірностей, переводячи їх у закономірності інтонаційної ритміки, тим самим викликаючи певні психологічні стани, адекватні музичним образам твору.

Підкреслимо, що *"заглядання наперед"*, *"енергія руху"* і *"музичне дихання"* є життєво важливими для виконавства на духових інструментах функціями, які дозволяють на основі стилєвих, жанрових та інших закономірностей музичного твору шукати і знаходити його точну інтонацію, обґрунтовану професійним трактуванням. Вони безпосередньо впливають на формування виконавської техніки через контроль звукового результату [1, 258]. Тому є всі підстави вважати їх сполучною ланкою між художньою стороною виконавства і її технічним забезпеченням.

Важливим чинником формування музично-образного мислення студентів можна вважати й ознайомлення їх з такими поняттями, як музичний і емоційний зміст твору, звуковий образ, емоційна партитура. В процесі вивчення різних музичних творів вони повинні усвідомлювати, що музичним змістом твору є емоції, почуття, настрої, які відчуває і передає виконавець. Крім того, музичний зміст складають закономірності розвитку мелодії і виразні засоби музики: тембр, гучність, інтонація, тривалості, фразування та ін.

Характеризуючи звуковий образ в музиці, важливо враховувати акустичні складові твору, які не тільки відображають структуру нотного тексту, а й всі особливості музичної мови. Таким чином, розкриття музично-звукового образу повністю залежить від особистості виконавця, від його вміння скласти і передати закладену в творі програму естетичних емоцій.

Для розвитку музично-образного мислення учнів важливого значення набуває також сформованість умінь створювати емоційну партитуру музичного твору. Емоційна партитура дозволяє музиканту знайти свою індивідуальну виразність виконуваного твору, урізноманітнити емоційну програму під час кожного наступного виконання даної музики і таким чином відійти від закріплених виконавською практикою трактувань [2, 260]. При цьому слід враховувати, що така партитура буде корисною, якщо виконавець зможе охарактеризувати кожний музичний фрагмент не одним, а декількома близькими за значенням настроями.

За складеною студентом емоційною партитурою можна говорити про рівень його художнього розвитку: чим багатша і різноманітніша емоційна партитура, тим вищий рівень його музично-художнього розвитку. Але треба відзначити, що намічена емоційна програма повинна виражати не суб'єктивну емоційну виразність виконавця, а будуватися у відповідності з внутрішнім задумом композитора, розкриттям образів та ідеї музичного твору. Емоційна партитура твору у яскравому естетичному відтворенні є запорукою й основою його індивідуального трактування, одним із важливих способів розвитку музично-образного мислення музиканта і творчої особистості в цілому. Такі чинники, на нашу думку, дають можливість досить різнобічно і повно розвивати музично-образне мислення учнів у процесі навчання гри на духових інструментах.

Підсумовуючи вищесказане, ми дійшли висновку, що основна увага педагога має бути спрямована на розвиток музично-образного мислення виконавця. Вивчення твору слід починати не тільки з технічного його освоєння, але і з пошуку музично-художнього образу, який, у свою чергу, дозволить виконавцеві знайти адекватні засоби виразності.

Література:

1. Апатский В.Н. Основы теории и методики музыкально-исполнительского искусства: учеб. пособие / В.Н.Апатский. – К. : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2006. – 432 с.
2. Волков Н.В. Теория и практика искусства игры на духовых инструментах [монография] / Н.В.Волков. – М. : Академический проект; Альма Матер, 2008. – 399 с.
3. Громченко В.В. Художня образність твору як основа еволюції виконавських засобів виразності (на прикладі "Поєми для кларнета та фортепіано" Л.Колодуба) / В.В. Громченко // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. – Вип. 21. – К. : Міленіум, 2012. – С. 18-23.
4. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века / Ц.Когоутек. – М. : Музыка, 1976. – 368 с.
5. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г.Г. Нейгауз. – М. : Музыка, 1988. – 240 с.
6. Терлецький М. Методика навчання гри на духових інструментах / М. Терлецький. – Рівне : Перспектива, 1994. – 168 с.
7. Фейгин М. Индивидуальность ученика и искусство педагога / М.Фейгин. – М. : Музыка, 1975. – 112 с.

